

## SEMIOTIK TIZIMLARDA PARADIGMATIK MUNOSABATLARNING NAZARIY ASOSLARI VA PRAGMATIK JIHATLARI

**Ergashaliyeva Havoxon Tohir qizi**

Namangan davlat pedagogika instituti

O'zbek tili va adabiyoti mutaxassisligi magistranti

[havoxon\\_ergashaliyeva@gmail.com](mailto:havoxon_ergashaliyeva@gmail.com)

ORCID: 0000-0002-0018-5530

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada semiotik tizimlarda paradigmatic munosabatlarning nazariy asoslari va pragmatik jihatlari tahlil qilinadi. Belgilar tizimi, ularning o'zaro aloqalari hamda kommunikativ jarayondagi roli yoritiladi. Tadqiqot natijasida paradigmatic munosabatlarning amaliy ahamiyati ochib beriladi.

**Kalit so'zlar:** semiotika, paradigma, belgilar tizimi, pragmatika, kommunikatsiya

**Аннотация:** В статье рассматриваются теоретические основы и прагматические аспекты парадигматических отношений в семиотических системах. Анализируются системы знаков, их взаимосвязь и роль в коммуникации. В результате раскрывается практическое значение парадигматических отношений.

**Ключевые слова:** семиотика, парадигма, знаковая система, прагматика, коммуникация

**Abstract:** This article examines the theoretical foundations and pragmatic aspects of paradigmatic relations in semiotic systems. It analyzes sign systems, their interrelations, and their role in communication. The study highlights the practical significance of paradigmatic relations.

**Keywords:** semiotics, paradigm, sign system, pragmatics, communication

### KIRISH

Semiotik tizimlar zamonaviy ilm-fanda belgilar va ularning o'zaro munosabatlarini o'rganishda muhim o'rin tutadi. Insonning kommunikativ faoliyati aynan belgilar orqali amalga oshiriladi va bu jarayonda belgilar tizimi murakkab strukturaga ega bo'ladi. Ushbu tizimda paradigmatic munosabatlar alohida ahamiyat kasb etib, ular bir xil pozitsiyada almashinish imkoniga ega bo'lgan birliklar o'rtasidagi aloqani ifodalaydi. Bunday munosabatlar til tizimining ichki tuzilishini anglashda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

### ASOSIY QISM

Tilshunoslik va semiotika fanlarida paradigmatic munosabatlar ko'pincha tanlov munosabati sifatida talqin qilinadi. Ya'ni, nutq jarayonida so'zlovchi bir nechta variantlar ichidan ma'lum birini tanlaydi. Bu tanlov esa til birliklarining paradigmatic qatorini tashkil etadi. Masalan, sinonim so'zlar bir-birining o'rnini egallashi mumkin bo'lgan birliklar sifatida paradigmatic munosabatni yuzaga keltiradi. Shu bilan birga, bu birliklar o'rtasida ma'no nozikliklari mavjud bo'lib, ular nutqning aniqligi va ifodaliligiga ta'sir ko'rsatadi.

Semiotik tizimlarda paradigmatic munosabatlar faqat til doirasida emas, balki boshqa belgilar tizimida ham namoyon bo'ladi. Vizual belgilar, ranglar, imo-ishoralar va boshqa kommunikativ vositalar ham o'zaro paradigmatic aloqaga kirishadi. Masalan, ranglar tizimida muayyan ranglarning o'rnini boshqa ranglar egallashi mumkin, bu esa ma'no va emotsional ta'sirning o'zgarishiga olib keladi. Shuning uchun paradigmatic munosabatlar nafaqat lingvistik, balki kengroq semiotik kontekstda ham muhim

ahamiyatga ega. Pragmatik nuqtai nazardan qaraganda, paradigmatic munosabatlar nutq egasining kommunikativ maqsadi bilan bevosita bog'liqdir. So'zlovchi mavjud variantlar orasidan vaziyatga eng mos keladiganini tanlaydi. Bu jarayonda auditoriya, kontekst, nutq maqsadi va ijtimoiy omillar muhim rol o'ynaydi. Natijada tanlangan til birliklari nutqning samaradorligini belgilaydi va muloqotning muvaffaqiyatli amalga oshishiga xizmat qiladi. Bundan tashqari, paradigmatic munosabatlar nutqning ifodalilik darajasini oshiradi. Til birliklarining xilma-xilligi va ularni to'g'ri tanlash imkoniyati nutqni boyitadi, uning estetik va ta'sirchan jihatlarini kuchaytiradi. Shu boisdan paradigmatic qatorlarni o'rganish til o'rganuvchilar va tadqiqotchilar uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy lingvistika va semiotika doirasida paradigmatic munosabatlar kognitiv jarayonlar bilan ham uzviy bog'liq holda o'rganilmoqda. Inson ongida mavjud tushunchalar tizimi o'zaro paradigmatic aloqalar orqali tartiblanadi va bu holat til birliklarida aks etadi. Bu esa tilni inson tafakkuri bilan bog'liq holda tahlil qilish imkonini beradi.

### **XULOSA VA AMALIY TAVSIYALAR**

Umuman olganda, semiotik tizimlarda paradigmatic munosabatlar nazariy va amaliy jihatdan katta ahamiyatga ega. Ular belgilar tizimini chuqur anglash, nutqni samarali tashkil etish hamda kommunikativ maqsadlarga erishishda muhim vosita hisoblanadi. Paradigmatic munosabatlarni chuqur o'rganish tilshunoslik tadqiqotlarining sifatini oshiradi, shuningdek, amaliy nutq faoliyatida ham muhim natijalarga olib keladi. Shu asosda aytish mumkinki, mazkur yondashuv zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda dolzarb ahamiyat kasb etadi va kelgusida yanada rivojlanishi kutiladi.

### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR**

1. Saussure, F. de. (1916). Course in General Linguistics. Paris.
2. Eco, U. (1976). A Theory of Semiotics. Bloomington: Indiana University Press.
3. Morris, C. (1938). Foundations of the Theory of Signs. Chicago: University of Chicago Press.
4. Jakobson, R. (1971). Selected Writings. The Hague: Mouton.
5. Chandler, D. (2007). Semiotics: The Basics. London: Routledge.
6. *Tillayeva R. O'QUVCHILAR FAOLLIGINI OSHIRISHDA TADQIQOT ISHI TASHKIL ETISH SAMARADORLIGI //O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI YOSHILOLOG OLIMLAR JAMIYATI.C.439.*[https://tsuull.uz/sites/default/files/02\\_06\\_22\\_toplam\\_til\\_va\\_a\\_dabiyot\\_ilmiy\\_va\\_amaliy\\_izlanishlar\\_yolidagi\\_0.pdf#page=439](https://tsuull.uz/sites/default/files/02_06_22_toplam_til_va_a_dabiyot_ilmiy_va_amaliy_izlanishlar_yolidagi_0.pdf#page=439)
7. *R.T. Tillayeva. M.M.Q. Mo'minova. O'quvchilarning axborot bilan ishlash kompetensiyalarini shakllantirishda adabiy-tanqidiy materiallardan foydalanish metodikasi "Science and Education" Scientific Journal / www.openscience.uz November 2023 / Volume 4 Issue*  
[https://scholar.google.com/citations?view\\_op=view\\_citation&hl=ru&user=Hj9TC0QAAAAAJ&citation\\_for\\_view=Hj9TC0QAAAAAJ:u5HHmVD\\_uO8C](https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Hj9TC0QAAAAAJ&citation_for_view=Hj9TC0QAAAAAJ:u5HHmVD_uO8C)  
<https://inlibrary.uz/index.php/universaljurnal/article/view/59253>  
<https://cyberleninka.ru/article/n/badiiy-asar-matnini-tahlil-qilish-metodologiyasi>